

INKYUZIV TA'LIMNI RIVOJLANTIRISH INSON HUQUQLARINI TA'MINLASHNING ZARURIY SHARTI

Mahkamov Mahmudjon G'olibjon o'g'li

NamDPI Ijtimoiy-gumanitar fanlarni o'qitish metodikasi fakulteti Milliy g'oya,
ma'naviyat asoslari va huquq ta'limi yo'nalishi 1-bosqich talabasi

E-mail: mahmudjonmahkamov77@gmail.com

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada inklyuziv ta'lim tushunchasi, O'zbekiston Respublikasida inklyuziv ta'limning joriy etilishi va rivojlanish bosqichlari hamda bu sohada yaratilgan qonunchilik asoslari to'g'risida so'z boradi.

Kalit so'zlar: inklyuziv ta'lim, imkoniyati cheklangan insonlar, Imkoniyati cheklangan yoshlar, ko'zi ojizlar kutubxonalari, brayil alifbosida darsliklar.

АННОТАЦИЯ

В данной статье рассматривается понятие инклюзивного образования, этапы внедрения и развития инклюзивного образования в Республике Узбекистан, а также законодательная база, созданная в этой сфере.

Ключевые слова: инклюзивное образование, люди с ограниченными возможностями здоровья, молодежь с ограниченными возможностями здоровья, библиотеки для слабовидящих, учебники со шрифтом Брайля.

ABSTRACT

This article discusses the concept of inclusive education, the stages of introduction and development of inclusive education in the Republic of Uzbekistan, and the legislative framework created in this area.

Key words: inclusive education, people with disabilities, youth with disabilities, libraries for the visually impaired, textbooks in braille.

Inklyuziv ta'lim jamiyat hayotining ajralmas bir qismiga aylangan. Buning boisi butun dunyo miqyosidagi imkoniyati cheklangan insonlarning sifatli ta'lim olishi va o'z tengqurlari qatorida bevosita jamiyatga daxldor fuqaro kabi erkin hayot kechirishida muhim rol o'ynashidadir. Ta'lim jarayonida ularning har biri bilan individual tarzda ish olib borish ham ularning ertangi kunga ishonchini orttiradi. Imkoniyati cheklangan shaxsga to'g'ri yo'l ko'rsatish, uning ertangi hayotiga zamin yaratib berish jamiyatning oldida turgan muhim hamda ustuvor vazifasi sanaladi.

Butun dunyoda qariyb 8 milliarddan ziyod aholi istiqomat qilsa, bundan 1 milliardga yaqin qismini imkoniyati cheklangan shaxslar tashkil etadi. Bu esa inklyuziv ta'lim naqadar dolzarb ekanligini yaqqol ko'rsatib beradi. Xususan, 1990-yil 2-sentabrda kuchga kirgan "Bola huquqlari to'g'risida"gi Konvensiyaning 23-moddasida: "Ishtirokchi davlatlar aqliy va jismoniy jihatdan yaxshi rivojlanmagan bola o'zining qadr-qimmatini ta'minlaydigan, o'ziga ishonch tug'diradigan va uning jamiyat hayotidagi faol ishtirokini yengillashtiradigan sharoitlarda to'laqonli hamda munosib tarzda yashashi lozimligini e'tirof etadilar",- deya ta'kidlangan.[1] Aynan inklyuziv ta'limga bo'lgan e'tibor kundan kunga rivojlanib bormoqda. Buning natijasi o'laroq imkoniyati cheklangan yoshlarning jismoniy va ruhiy jihatdan sog'lom shaxslardan ziyod darajada katta yutuqlarni qo'lga kiritayotganini bemalol aytish mumkin. Ammo shuni ta'kidlab o'tish kerakki, inklyuziv ta'lim jarayoniga xalaqit beruvchi muammolar ham yo'q emas. Jumladan, ko'zi tug'ma ojiz bo'lgan yoshlar uchun maktab va oliy ta'lim muassasalarida brayil alifbosida darslik va o'quv qo'llanmalarining yetishmasligidir. Bugungi kunda O'zbekistonda 70 mingdan ortiq ko'zi ojizlar istiqomat qilmoqda. Ular orasida 3200 nafardan ortiq o'quvchilar bor. Ko'zi ojizlar uchun brayl yozuvida darsliklar va badiiy adabiyotlar, kitoblar nashr etuvchi bosmaxona esa yagona. Bugun bu bosmaxonaning moddiy-texnik bazasi tang ahvolda qolgan. Bugun ko'zi ojizlar tomonidan 70 nomdagi kitoblarga ehtiyoj bor. Respublikada yagona bo'lgan ko'zi ojizlar bosmaxonasi esa bu talabdan bor-yo'g'i 18 nomdagi kitob ehtiyojini qondira olgan, xolos. Bu o'z navbatida bu sohaga e'tibor qaratishlik qanchalar zarur ekanligidan dalolat beradi. Brayil yozuvidagi kitoblar soning ortishi, albatta, ular uchun imkoniyatlar kengayishiga yo'l ochib beradi. Xususan, O'zbekistonda ko'zi ojizlar kutubxonalari soni 2019 yilda 20 taga oshib, jami 123 taga yetdi. Bu kutubxonalarga o'tgan yil davomida Brayl yozuvidagi 11 nomdagi 1700dan ortiq kitoblar tarqatilgan. 2019 yil natijalariga ko'ra, respublika bo'yicha ko'zi ojizlar kutubxonalarining umumiy fondi 562 168ta kitobni, foydalanuvchilar esa 80 543 nafarni tashkil qilgan.[2] Brayil yozuvidagi nashrlarning bu kabi ortib borishi ortidan imkoniyati cheklangan yoshlarning yetarlicha bilim olishlariga zamin yaratmoqda. Mamlakatimizda ko'zi ojizlar yildan yilga ortib bormoqda. Bunga asosiy sababi sifatida qarindoshlar o'rtasidagi o'zaro nikoh munosabatlari, sog'lom turmush tarziga bo'lgan e'tiborning sustlashganligi hamda globallashtirish davrida yoshlarning internetga mukkasidan ketishi ortidan ko'z nurining pasayishi hatto butunlay ko'rmay qolishlikkacha olib kelayotganligini olishimiz mumkin. Ayniqsa, nogironlik xavfi Orolbo'yi mintaqasida keskin avj olgan. Bunga asosiy sababchi esa albatta insoniyatning o'zi. Uzoq vaqt mobaynida daryo suvidan oqilona foydalanganligimiz oqibatida Orol dengizi qurib bitdi va uning o'rnida faqat sho'rdan iborat bo'lgan tuzlar qoldi, oqibatda bugungi kun turli sohada imkoniyati cheklangan fuqarolarning katta

qismini ham aynan shu yer misolida keltirib o'tmoqdamiz. O'z navbatida ularning soni oshgani sayin ularga davlat siyosatida ham alohida e'tibor qaratilishiga olib keladi. Yorqin dalil sifatida O'zbekiston Respublikasi Mehnat va aholini ijtimoiy muhofaza qilish vazirining buyrug'iga asosan "Ko'zi ojizlar jamiyatining o'quv-ishlab chiqarish tashkilotlari xodimlari uchun mehnatni muhofaza qilish qoidalarini tasdiqlash haqida" maxsus qarori Adliya vazirligi tomonidan tasdiqlandi. Ushbu qaror ko'zi ojizlar manfaatlarini har tomonlama himoya qilish uchun manba vazifasini o'taydi. Qaror doirasida keltirib o'tilgan alohida bandlar ko'zi ojizlar turmush darajasini yaxshilash hamda ularga zaruriy sharoitlar yaratish bilan bog'liq muammolarga chek qo'yadi. Imkoniyati cheklangan yoshlar nafaqat yurtimizda, balki butun dunyo tomonidan alohida e'tiborga olinayotgan aholi qatlami sanaladi. jamiyki davlatlar aholisining ma'lum bir qismini bevosita nogironlar tashkil etadi deya bemalol aytishimiz mumkin. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti tomonidan 13-noyabr sanasini "Xalqaro ko'zi ojizlar" kuni deb belgilanishining o'zi ham butun dunyo hamjamiyati befarq emasligidan dalolat demakdir. Imkoniyati cheklangan yoshlar orasida nafaqat ko'zi ojizlar, balki eshitish, so'zlash hamda jismoniy jihatdan nuqsonlari mavjud bo'lgan yoshlar ham tashkil etadi. Ular uchun ham barcha zaruriy sharoitlar yaratib berilgan. Xususan, nutqi hali to'la shakllanmagan bolalar bilan ishlash bo'yicha asosiy ishchi qo'llanma yaratilgan bo'lib, mutaxassis-logopedlar ular bilan individual tarzda ixtisoslashgan maktabgacha va maktab ta'limida sifatli ish olib bormoqdalar. Ma'lumotlarda qayd etilishicha, o'tkan yil holatiga ko'ra, yurtimizda 710 mingga yaqin nogironligi bo'lgan shaxs ro'yxatga olingan. Ular yurtimizning turli hududlarida, turli sharoitlarda yashaydilar. Eng achinarlisi, ularning atigi 10%i oliy ma'lumotli. Ta'lim bilan qamrab olinmagan nogiron yoshlar qancha... Umuman, tizimga ichkari kirib borsangiz, yechimini kutayotgan muammolar talaygina.[3] Ushbu vaziyatni inobatga olgan holda bugungi kunda Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi tomonidan nogironligi bo'lgan yoshlar uchun davlat o'liy ta'lim muassasalariga o'qishga kirishlariga qo'shimcha imtiyozlar ajratilmoqda. Albatta, buning natijasi o'laroq imtixon jarayonlarida ularga ancha yengillik yaratilmoqda.

Xulosa o'rnida shuni alohida ta'kidlash joizki, imkoniyati cheklangan, maxsus ta'limga ehtiyoj sezgan yoshlarga ta'limda tenglik tamoyiliga amal qilgan holda imkoniyatlar yaratib berilishi zarur. Chunki ularning ham o'z tengqurlari qatorida erkin holatda yashash va ilm olish niyatlari qalblarining tub-tubida yotadi, garchi buni doimiy ravishda oshkora qilmasalar-da. Mamlakatimizda olib borilayotgan keng ko'lamlil islohotlar qatorida amaldagi Konstitutsiyada "nogironlik", "nogironligi bo'lgan shaxslar" atamaları umuman ishlatilmagan. O'zgartirilayotgan Konstitutsiyaga nogironligi bor kishilar huquqlarini himoya qilishni kiritish ilgari surilyapti. Prezidentning Konstitutsiyaga kiritilayotgan o'zgartirish va qo'shimchalar bo'yicha

bergan takliflari orasida nogironligi bor shaxslar huquqlarini himoya qilish, ularga shart-sharoit yaratib berish bo'yicha ham bandlar ko'rsatilgan.¹ Bu orqali hech bir shaxs e'tibordan chetda emasligini baralla aytish mumkin. Zero, yurtimizda inson oliy qadriyat, o'z navbatida, uning mazmunli hayot kechirmog'i ham qadrli sanaladi. Qadr mavjud bo'lsa, shundagina "Milliy tiklanishdan milliy yuksalish sari" nomi ostida ilgari surilayotgan bosh g'oya yanada o'z kuchiga ega bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI: (REFERENCES)

1. <https://tergov.uz/uz/childs/konventsija-o-pravah-rebenka>
2. <https://kun.uz/uz/08840161?q=%2Fuz%2F08840161>
3. <https://yuz.uz/uz/news/imkoniyati-cheklangan-insonlar-uchun-imkoniyat-cheklanmasligi-kerak>
4. <https://pravacheloveka.uz/oz/news/nogironligi-bor-shaxslarning-huquqlari-ni-konstitutsiyada-belgilashga-qanday-ehtiyoj-bor>

¹ <https://pravacheloveka.uz/oz/news/nogironligi-bor-shaxslarning-huquqlarini-konstitutsiyada-belgilashga-qanday-ehtiyoj-bor>